

Особливості переживання почуття провини у жінок, які виїхали за кордон і які залишились в Україні після початку повномасштабної війни

Олена Ворожейкіна

магістрантка ННІ психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: e.vorozheikina@ukr.net

Амінет Апішева

к. психол. н., доцент кафедри психології,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: amineta@krok.edu.ua,
ORCID: 0000 0002 1311 0255

Психологічні проблеми, викликані повномасштабною військовою агресією Росії проти України, є актуальним і недостатньо вивченим питанням. Науковці приділяють увагу проблемам адаптації українців до ситуації війни, вивчають психологічні наслідки травматизації війною, психологічні особливості переживання горя під час воєнних дій, основні стратегії підтримки та збереження психічного здоров'я в умовах війни [1; 2].

Провина – почуття, переживання якого українцями загострилось після початку повномасштабного вторгнення. Дослідження свідчать, що більшість внутрішньо переміщених осіб стикаються із синдромом виживання, одним з симптомів якого є почуття провини [3]. Дослідження психоемоційного стану переселенців в умовах іншої країни свідчать про високі показники за шкалою «почуття провини» [4].

Переживання почуття провини – складне, багатовимірне, динамічне явище, що належить одночасно до емоційної та особистісної сфер [5]. Провина – адаптивне почуття, необхідне для підтримання зв'язків і для повноцінного життя загалом. У деяких випадках провина може бути неадаптивною та ірраціональною. Виділяють чотири типи ірраціональної провини: провина відділення, провина вцілілого, провина гіпервідповідальності, провина ненависті до себе [6].

Емпіричне дослідження полягало у вивченні особливостей переживання почуття провини у жінок в Україні та жінок, які виїхали за кордон після початку повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року. Обрані інструменти для емпіричного вивчення переживання почуття провини:

1. Опитувальник міжособистісної провини (Interpersonal Guilt Questionnaire), автори Дж. Вайсс, Л. О'Коннор та інші. Його використано для вимірювання різних типів ірраціональної провини.

2. Методика Дембо–Рубінштейн, модифікована для вивчення процесуальних характеристик переживання почуття провини І. Анановою. За допомогою цієї методики було визначено процесуальні характеристики переживання почуття провини: тривалість переживання, його важкість, інтенсивність, частоту та легкість виникнення, а також звичність та обґрунтованість переживання [5].

3. Анкета, за допомогою якої визначався вік жінки, наявність в неї

неповнолітніх дітей, її місцеперебування на момент заповнення анкети.

Вибірку склали 60 респонденток віком від 20 до 70 років, з них 30 жінок – ті, які залишились в Україні, 22 жінки – ті, які виїхали за кордон після початку повномасштабної війни, 8 жінок виїжджали за кордон і повернулись в Україну на момент проведення дослідження. Респондентки заповнювали роздруковані анкети в м. Одесі, а також онлайн за допомогою гугл-форми.

Основна стратегія дослідження – порівняння середніх арифметичних значень (μ) показників різних видів ірраціональної провини та процесуальних характеристик переживання почуття провини у різних групах жінок.

Було визначено такі пари груп:

- жінки, які залишились в Україні після 24 лютого 2022 року – жінки, які виїхали за кордон після 24 лютого 2022 року;
- у кожній з цих основних груп виділено підгрупи: жінки, які мають неповнолітніх дітей – жінки, які не мають неповнолітніх дітей.

Загалом за вибіркою визначено три групи жінок за віком: 27-35 років (19 респонденток), 36-50 років (30 респонденток), 51-70 років – 10 респонденток. Анкета однієї респондентки віком 20 років не увійшла до цих груп через значну різницю у віці між нею та іншими жінками у групі.

Середні арифметичні (μ) показників у різних групах порівнювались із застосуванням U-критерію Манна – Уїтні. У результаті дослідження було виявлено низку статистично значущих відмінностей між групами.

Відмінності є статистично значущими для показника провини ненависті до себе у парі «наймолодші – старші». Жінки вікової групи 27-35 років мають вищі показники провини ненависті до себе, ніж жінки вікової групи 51-70 років ($U=49$; $U_{\text{крит.}}=52$; $p<0,05$).

Відмінності у процесуальних характеристиках переживання провини у жінок з різних вікових груп є статистично значущими для тривалості переживання почуття провини у парі «середні – старші». Жінки вікової групи 36-50 років мають вищі показники тривалості переживання, ніж жінки вікової групи 51-70 років ($U=85,5$; $U_{\text{крит.}}=87$; $p<0,05$).

У групі респонденток, які виїхали з України, жінки, які мають неповнолітніх дітей, мають вищі показники провини гіпервідповідальності, ніж ті, що не мають неповнолітніх дітей ($U=20,5$; $U_{\text{крит.}}=24$; $p<0,05$), а також мають вищі показники звичності переживання почуття провини ($U=14,5$; $U_{\text{крит.}}=19$; $p<0,01$) і вищі показники значущості цього переживання ($U=22,5$; $U_{\text{крит.}}=24$; $p<0,05$).

Отже, порівнявши показники ірраціональної провини та процесуальні характеристики переживання почуття провини у жінок, які залишились в Україні після початку повномасштабного вторгнення, і жінок, які виїхали за кордон, доходимо висновків, що статистично значущими є відмінності між групами жінок за віком та за наявністю/відсутністю неповнолітніх дітей, а не за їх місцем перебування. Означені особливості можуть бути враховані під час психотерапевтичної роботи, зокрема при організації групових психотерапевтичних зустрічей, спрямованих на роботу із переживанням

почуття провини. Формуючи склад таких груп для жінок, варто враховувати гомогенність не лише за чинником місцеперебування, а насамперед за віком і наявністю неповнолітніх дітей.

Список використаних джерел

1. Предко В., Предко Д. *Особливості психічного стану українців в умовах війни. Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Психологія. Випуск 3 (56). 2022. С. 78–84.*
2. Сингаївська І.В. *Адаптація вимушених переселенців за кордоном під час війни. Вектори соціальної, організаційної та економічної психології. К. : Держ. торг.-екон. ун-т, 2023. С. 252–255.*
3. Романова І. В., Балабанова К. В., Гуменникова Т. Р. *До питання вибору шляхів психологічної допомоги внутрішньо переміщеним особам (ВПО). Габітус. Випуск 48. 2023. С. 141–145.*
4. Педоренко В. М. *Особливості психоемоційного стану переселенців в умовах іншої країни (на прикладі Німеччини). Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Психологія. Випуск 5. 2022. С. 5–10.*
5. Ананова І. В. *Особистісні та процесуальні особливості переживання почуття провини : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.01 – загальна психологія, історія психології. Київ, 2016. 242 с.*
6. O'Connor L. E., Berry J. W., Weiss J. etc. *Interpersonal guilt: the development of a new measure. Journal of Clinical Psychology. 1997. V. 53. № 1. p. 73-89.*